

Cartell de *Room service*, de 1938. Després de protagonitzar diverses pel·lícules amb èxit desigual, els Germans Marx posaren punt final a la seva aventura en el cinema l'any 1941, encara que el 1946 reaparegueren amb *Una nit a Casablanca* i tres anys després rodaren *Love Happy*.

“**B**aixava per l’State Street, a Chicago, quan un matrimoni de mitjana edat se’m va acostar i va començar a fer tombs al meu voltant. Van fer dues o tres voltes, mirant-me com si fos un ésser d’un altre planeta. Aleshores, la dona se’m va acostar més, no gaire decidida, i em preguntà:

—És vostè, oi que sí? És Groucho.

—Jo vaig fer que sí amb el cap.

—Aleshores, em va posar la mà al braç amb tímidesa i em va dir:

—Si us plau, no es mori. Visqui per sempre.

—Què més es pot demanar?”

Amb aquestes paraules, Groucho Marx tancava la seva autobiografia, *Groucho i jo*, un compendi d’anècdotes personals amenitzades amb les millors essències de “marxisme” esperpèntic. La utòpica demanda de la senyora de Chicago no es va complir. Bé, o potser sí. El 19 d’agost de 1977, només tres

dies després de la mort d’Elvis Presley, Julius Henry Marx, més conegut com a Groucho, deixava la vida terrenal i es disculpava per no aixecar-se cortesa-ment... de la tomba, però la mitificació del més enginyós dels Germans Marx no havia fet sinó començar. El bigoti, el cigar, el moviment de celles, el caminar irregular i, sobretot, les sentències vitals del gran humorista nord-americà ja formen part de la nostra història. La part més divertida de la nostra història. Recórrer a una frase feta de Groucho Marx és, encara avui, una original fórmula d’evasió d’una realitat que massa vegades provoca més llàgrimes que somriures.

“Encara que a hores d’ara ho sap gairebé tothom, em sembla que ja és hora que faci públic que vaig néixer molt jove. No havia tingut ni temps de penedir-me’n que ja havia fet quatre anys i mig”. Groucho va néixer a Yorkville, a la part alta de l’est de Nova York l’any 1890. Va venir al món després de Harpo i Chico i abans que Gummo i

Zeppo. Groucho, que volia dedicar-se a la medicina, va acabar heretant l’ambició artística de la mare, Minnie, alemanya, jueva, filla d’un ventríloc i una arpista, emigrant a la gran ciutat dels gratacels, treballadora i convençuda que havia portat els seus fills al món per triomfar a l’univers de l’espectacle. El pare, Sam Marx (en realitat, es deia Marks), alsacià, també jueu, també emigrant, també molt treballador, era sastre, tot i que “la idea que el pare era sastre era una opinió que només defensava ell. Per als seus clients era ‘Sam, el dels vestits que no cauen bé’”, recordaria Groucho l’autobiografia.

L’any 1910 Zeppo, Harpo i Groucho, capitanejats per la mare, formen el grup The Three Nightingales, que es convertirà en The Four quan s’hi afegeix Gummo. Posteriorment, s’anomenaran The Four Max Brothers: Chico toca el piano; Harpo, l’arpa; Zeppo, el saxofó, i Groucho, la guitarra. Amb la Primera Guerra Mundial Harpo i Chico s’han d’allistar a l’exèrcit tot i que de nou a

casa, Harpo, Chico i Groucho enfocaran les seves vides cap als escenaris. Gumbo es dedica a tasques comercials, mentre que Zeppo assumirà papers molt secundaris. Serà el trident fantàstic, Groucho, Chico i Harpo, els qui aconseguiran èxits i reconeixements arreu dels Estats Units i a Europa.

Aquesta trinca de l'art escènic era formada per tres germans amb el mateix cognom, però amb caràcters molt diferents. Chico era el prototipus del bandarera, preocupat per conquerir dones i guanyar-se la vida amb apostes i altres paranyes picarescos. A Groucho el meravellava que uns mateixos pares "poguessin dur al món uns fills tan diferents". Chico era un cervell ràpid, un prodigi d'intel·ligència que, segons Groucho, "hauria d'haver seguit les passes d'Euclides o d'Einstein", tot i que "els seus interessos anaven molt més lluny, amb les cavalcadures galopants de Belmont i Pimlico, amb el bridge, el pòquer i el pinacle amb apostes sempre més altes del que podia pagar. Si es trobava que no hi havia acció, es posava a fer solitaris... i apostava contra ell mateix". En canvi, Harpo havia heretat les virtuts de la comprensió, l'amabilitat i la simpatia de la mare. "Pensava en Beethoven, Mozart i Bach", escriu Groucho. I també en totes les noies del barri... Va anar a una escola irlandesa fins el dia que el van tirar per una finestra. I tot per ser jueu.

Els començaments mai no són fàcils, ni per als germans més còmics de la història del cinema. La popularitat dels Marx anirà sempre acompanyada d'entrebancs econòmics (Groucho fou una de les moltes víctimes del crac del 29) i, de vegades, de crítiques ferotges i disgustos amargs. Per exemple, una actuació dels germans Marx en un teatre londinenc acaba amb els xiulets del públic, que no dubta a tirar monedes com a senyal de protesta. Aleshores és quan surt Groucho per demanar silenci a l'auditori i exclama: "Amics, hem fet un llarg viatge que ens ha costat força diners a fi de poder actuar davant de vostès. Així, doncs, els importaria tirar monedes de plata?"

La primera experiència cinematogràfica arriba l'any 1926 amb *Humorisk*, una pel·lícula amb un pressupost tan baix que no s'arriba ni a estrenar. Els germans

Groucho era el líder natural als platós. Ell s'encarregava de seleccionar actors secundaris, extres i guionistes

El 1929, en *The Cocoanuts*, els Marx adopten els personatges que els van fer immortals.

Marx, ferits en l'orgull, destrueixen la cinta per evitar que mai ningú pogués veure aquell projecte frustrat. Haurien de passar uns quants anys per veure complert el somni de la mare Marx, amb els fills interpretant obres mestres de l'humor com *Duck Soup* (1933), *Una nit a l'òpera* (1935), *A Day at the Races* (1936), *Room Service* (1938), *Go West* (1940) o *Una nit a Casablanca* (1946).

L'any 1929 havien rodat *The Cocoanuts*, una adaptació del seu èxit teatral, que va suposar el debut oficial al cinema. És en aquesta pel·lícula que els Germans Marx apareixen per primera vegada caracteritzats amb els ítems personals que els han fet immortals. Des d'aleshores a Groucho se'l recordarà amb ulleres, levita i un bigoti pintat. La primera vegada que va fer servir aquest bigoti "de mentida" fou a la representació de *Fun in hi skule*, amb la corresponent discussió amb els empresaris teatrals, que li exigien un bigoti postís i no pas un de pintat. El cigar omnipresent és un íntim homenatge al seu avi Lafe, que en fumava uns deu cada dia.

El debut fou triomfal i uns mesos més tard ja s'estrenava *Animal crackers* (*El conflicte dels Marx*), una altra adaptació

dels seus èxits al teatre. Es tracta d'una comèdia surrealista en la qual ja es pot constatar que Groucho és el millor dels germans davant la càmera. La manipulació que hi fa del llenguatge i la pèrdua del respecte envers el proïsme esdevé una bomba de rellotgeria, que a més va acompanyada de la dinamita que desprèn l'expressiu silenci de Harpo i la picaresca gestual de Chico.

Groucho era el líder natural als platós. Ell s'encarregava de seleccionar els actors secundaris, els extres i els guionistes per portar a la gran pantalla èxits tan sonats com *Duck Soup*, una sàtira de l'establishment social i polític mundial i que arribà a ser prohibida a l'Alemanya de Hitler per la ridiculització que feia dels governs autoritaris i perquè els Marx eren jueus.

Després de la pel·lícula *Duck Soup*, els Germans Marx ja eren unes estrelles del cinema nord-americà: havien sortit a la portada del *Time* —senyal inequívoc de prestigi als Estats Units—, rebien ofertes milionàries pel seu treball i fins i tot van pensar de crear la seva pròpia productora, fet que no s'arribà a consumir mai.

En trencar-se el contracte amb la Paramount, Groucho va decidir que les noves

El capital humà, segons **Marx** (Groucho)

Capítol I L'amor i el sexe

“Els cotxes han jugat un paper molt important a la meua vida. L'any següent ja era un any més gran i, encara que semblava estrany, totes les noies que coneixia també eren un any més grans.”

“Al nostre barri hi havia una noia que era una bellesa. La vaig conèixer per casualitat una nit que vaig anar al cinema. Ella menjava crispetes de blat de moro i algunes, ja sigui per accident o per la força del destí, m'anaven caient a dins de la butxaca de la jaqueta. No descriuré com era detalladament, però era tan bonica que fins i tot li vaig tornar les crispetes que havia perdut. Aquella galanteria per part meua la va deixar impressionada i, en un tres i no res, ja compartíem les crispetes tots felços.”

“Hi ha una cosa que mai oblidaré mentre pugui recordar-ho, i és que les mares d'alguns dels nostres millors homes eren dones.”

“No negaré que fins i tot la gent lletja es casa (aquí em teniu, per exemple), però la majoria dels joves es casen perquè es moren de gastar, de tastar la sublim experiència sexual que els han ficat al subconscient amics, discos, pel·lícules i novel·les barates des que anaven a l'escola primària.”

“Tu tens encant, diners... oi que tens diners? Si no en tens podem deixar-ho ara mateix.”

“Vostè és la dona més bonica que he vist a la meua vida, la qual cosa no vol dir gran cosa.”

“No pensi malament de mi, senyoreta, el meu interès per vostè és purament sexual.”

—El meu marit va morir.

—Segur que està fent servir això com a excusa.

—Jo vaig estar amb ell fins al final.

—No m'estranya que es morís.

—Jo vaig abraçar-lo i el vaig besar.

—Així que fou un assassinat.”

“Casa't amb mi i mai més miraré un altre cavall.”

“La principal causa del divorci és el matrimoni.”

“És una rucada mirar sota el llit. Si la teua dona té una visita, el més probable és que l'amagui dins l'armari. Conec un home que es va trobar a tanta gent a l'armari que es va haver de divorciar únicament per aconseguir penjar la roba en algun lloc.”

“No és vostè la senyoreta Smith, filla del banquer multimilionari Smith? No? Perdoni, per un moment he pensat que m'havia enamorat de vostè.”

“Hi ha molta gent que escriu sobre l'amor sense tenir cap mena d'experiència. Fins no haver estimat la galta d'una dona amb els llavis tremolosos o fins no haver rentat les sabates amb la tovallola nova de la dona, ningú no sap res de l'amor... ni de la dona.”

Capítol II El meu treball

“No sabria dir com vaig arribar a ser comediant o còmic. Al capdavall, potser no sóc cap còmic. No val la pena discutir-hi. Sigui com sigui, ja fa anys que em guanyo la vida força bé fent-me passar per un d'ells.”

“Haig d'admetre que la mala fama dels actors estava una mica justificada. La majoria de nosaltres robàvem una miqueta... cosetes de no res, com ara tovalloles d'hotel i alguna manta. Hi havia actors, no gaires, que arrambaven amb tot el que podien encabir dins el bagul. Una vegada van enxampar un actor que volia endur-se un nan que actuava en una altra representació.”

“Actualment, la professió ja no és el que era. Si surts al programa de televisió indicat en el moment indicat, et pots

fer famós de la nit al dia. Al cap de quaranta-vuit hores pots saltar de la foscor a la fama. De cop i volta, et lleves un matí i et trobes una bona part de Madison Avenue entaforant contractes com a bojos per sota la porta de la teua cambra de l'hotel.”

“Actualment, les estrelles de cinema són una raça diferent. Estan tan ben protegides de la fallida econòmica com la Fundació Rockefeller. Tenen agent, expert en impostos, advocat i homes que els porten els negocis. Si fan bon dat, els deixen tenir fins a cinquanta dòlars de setmanada.”

“He gaudit molt d'aquesta obra, especialment durant el descans.”

“En aquesta indústria, tots sabem que darrere d'un bon guionista hi ha una dona, i que darrere d'aquesta dona hi ha una muller.”

“Jo trobo que la televisió és molt instructiva. Cada vegada que algú l'obre, vaig a la biblioteca i llegeixo un bon llibre.”

Capítol III Els llocs i les situacions

“Ara no us penseu que els bordells eren els únics llocs en els quals teníem una acceptació social. També ens rebien cordialment als billars. Per a un actor de gira, aquells elegants salons eren molt més interessants que no pas el racó de mala mort en el qual vivia.”

“El plató, en el qual tens l'obligació de fer morir tothom de riure, és un magatzem mal il·luminat construït seguint la línia dels antics mausoleus. El terra és encatífat de centenars de cables i de fils elèctrics, col·locats expressament en posicions estratègiques perquè hi ensopeguis quan arrossegues el teu cos cansat cap al camerino, que la dona de fer feines s'ha oblidat de netejar.”

“Vull presentar una queixa: sap qui va entrar a la meua habitació a les tres de

“Li prego que accepti la meva dimissió, no m’interessa pertànyer a cap club que s’interessa a comptar amb gent com jo entre els seus membres”

la matinada? Ningú. Aquesta és la meva queixa.”

“La primera llei de la naturalesa és la de la supervivència. La millor manera de sobreviure és esperar que el teu rival caigui de cul a terra. Desgraciadament per a la raça humana, estic segur que aquesta màcula vergonyosa es pot trobar en qualsevol altre gremi o professió.”

“De tant en tant, en prenc una copeta a les festes, perquè ningú no m’enxampi serè.”

“Mai no oblidó una cara, però en el seu cas faré una excepció.”

“L’únic que bec és soda perquè combina bé amb qualsevol cosa.”

“Hi ha gent que aconsegueix de reposar bé a les nits comptant ovelles. Sempre que sigui possible, és molt més recomanable tenir les ovelles al dormitori. De tota manera, si sou al·lèrgics a la llana (i la majoria de jerséis de llana que em compro sembla que ho són) sempre esteu a temps de festejar el son comptant panteres. És clar que sempre correu el risc que les panteres se us mengin, però si patiu d’insomni és el millor que us pot passar.”

“Li prego que accepti la meva dimissió, no m’interessa pertànyer a cap club que s’interessa a comptar amb gent com jo entre els seus membres.”

“Menjo com un voltor, tot i que per desgràcia la semblança no acaba aquí.”

“Mai no vaig a veure pel·lícules en les quals el pit de l’heroi és més gran que el de l’heroïna.”

“Un nen de cinc anys seria capaç d’entendre això. Que algú busqui un nen de cinc anys!”

“Tot el món pot fer-se gran. L’únic que es requereix és viure el temps suficient.”

“—Tot el que sóc ho dec al meu bes-

avi, el vell Cyrus Tecumseh Flywheel. Si encara visqués, el món sencer parlaria d’ell.

—[Periodista] Per què?

—Perquè si estigués viu tindria 140 anys.”

“L’altra nit vaig prendre el típic sopar exempt de colesterol: carbassa bullida, llet descremada i gelatina. Estic segur que menjar així perllongarà la meva vida, però també crec que l’existència em semblarà molt més llarga.”

Capítol IV Els calés

“Quedar-se pelat no va ser una pèrdua total. A canvi dels meus dos-cents dòlars vaig aconseguir un insomni galopant i, al meu cercle social, la manca de son va començar a substituir la borsa com a tema de conversa principal.”

“Fixi’s vostè en mi, que vaig començar del no res i avui, gràcies al meu propi esforç, estic en la més absoluta de les misèries.”

“Si volgués un centau, trencaria la guardiola del meu fill —si tingués un fill.”

Capítol V La política

“A Amèrica hi ha molts grups que, si poguessin entabanar tothom prohibirien l’ús de tot allò que no consideren correcte... fumar, beure, ballar, anar al cinema, menjar salami italià i, si els deixessin, fins i tot l’amor.”

“No vull dir noms, però bastants amics meus amb molt talent van morir abans d’hora gràcies a la prohibició [Llei Seca]. La magnitud dels danys que els puritans responsables d’aquesta llei van infligir al país és incalculable. La prohibició va crear Al Capone, Dutch Schultz i centenars d’altres petits cèsars.”

En plena guerra freda, Groucho no s'estava de fer gala del seu tarannà liberal. Com molts artistes de Hollywood del moment, va ser investigat com a presumpte comunista pel comitè d'Activitats Antiamericanes presidit pel senador McCarthy.

peripècies dels Marx havien de ser gestionades per la Metro. La raó era purament econòmica, ja que se'ls ofería un 15% dels ingressos bruts de recaptació de taquilla, una condició espectacularment generosa en aquells moments. Amb la Metro cal destacar l'escena del camarot curull de gent a *Una nit a l'òpera*, però també les picabaralles entre els germans i Irving Thalberg, el magnat de la Metro. Groucho, Chico i Harpo van arribar a fer una foguera al despatx del seu superior perquè els fes cas.

Després de diverses pel·lícules amb més o menys èxit, els germans Marx van decidir posar punt i final a la seva aventura al cinema amb *The Big Store* (1941). Groucho ho tenia ben clar: "Quan dic que estem farts del cinema el que vull dir és que la gent ja està tipa de nosaltres. Retirant-nos, ens avancem a allò que el públic acabaria demanant d'aquí a poc temps. El nostre material està passat de moda i nosaltres també."

Però l'any 1946 reapareixen amb *Una nit a Casablanca* i encara tres anys després, Harpo convenç Chico i Groucho per rodar *Love Happy*, amb una jove Marilyn Monroe. Ja més tard els Germans Marx actuarien separatament.

I Groucho és qui se'n surt més bé. L'any 1930 havia publicat un llibre, *Beds*; co-escrit el guió d'*The King and the Chorus Girl* (1937), i treballat sol a *Never give a sucher an ever break* (1941), *Copacabana* (1947), *Mr. Music* (1950), *Double dynamite* (1951), *A girl in every port* (1952), *Will success spoil Rock Hunter?* (1957) i *Skidoo* (1968). Mentrestant, es convertia en una estrella de la televisió com a presentador del concurs humorístic *You vet your life*, amb el qual va guanyar un premi Emmy. També tenen èxits els seus llibres. Escriure era una de les activitats preferides de Groucho. De la seva imaginació surten títols com *Many happy returns*, *Time for Elisabeth*, *Groucho i jo*, *Memòries d'un amant sarnós* o *The Groucho letters*. En to burleta, sempre deia que havia co-

mençat a escriure llibres "aprofitant els intervals que la meua dona utilitzava per a vestir-se i sortir. Si hagués sortit despullada, els llibres no s'haguessin arribat a escriure".

L'any 1972 va ser condecorat amb la medalla de Comendador de les Arts i les Lletres de França, al Festival de Canes, i el 1974 va rebre un Òscar honorífic per la contribució dels Marx al cinema. Després vindria la pneumònia i la mort als 86 anys. Deixava una herència multimilionària a la seva darrera companya sentimental i secretària, Erin Fleming, fet que va provocar un fort disgust al seu únic germà viu, Zeppo, als seus fills i néts i a les seves tres exdones, Ruth Johnson, Catherine Gorcey i Eden Hartford. El jutge els va donar la raó, tot i que Groucho hi devia dir la seva... des de la tomba.

Groucho és potser el millor sociòleg de l'era contemporània

Groucho, etern. L'essència dels Germans Marx és Groucho. A la picaresca de Chico i l'excentricitat de Harpo, és en Groucho on es concentra l'elegància de l'absurd. La seva verborrea marca una fita en la història del cinema. Des d'aleshores, els creadors de monòlegs, els *showman* de qualsevol part del món

Dalí i els Marx

A mitjan anys trenta, el pintor català Salvador Dalí havia arribat a la conclusió que els germans Marx havien de tenir més protagonisme a la història que no pas el filòsof alemany Karl Marx. Dalí es confessava un admirador devot dels germans còmics i, en particular, de Harpo, que considerava el més surrealista de tots plegats. Amb el Marx mut —que no ho era a la vida real— havia coincidit a París l'estiu de 1935 i posteriorment li féu arribar un regal

prou dalinià: una arpa amb cordes de filferro espinós. Uns pocs dies després, Harpo va enviar a Dalí una fotografia amb els seus dits embenats i una carta on li expressava la seva admiració.

Dalí i Gala van viatjar a Hollywood a les darreries de gener de 1937. Van anar a visitar Harpo, amb el qual ja havia decidit que volia fer una pel·lícula. Del còmic nord-americà, el pintor surrealista va descobrir que els seus ulls brillaven amb “la mateixa lluïssor espectral que es podia observar en els de Picasso”. Es van fer bons amics i fins i tot

Salvador Dalí (dreta) sentia una gran admiració pels Germans Marx, especialment per Harpo (esquerra), el més surrealista de tots.

més interpretaria Harpo i no pas els altres germans. Volia revolucionar el cinema, tot i que la veritat és que el guió no ho era massa, de revolucionari. En els dotze folis que conformaven l'esborrany de *Girafes muntades en una amandada* hi havia clares influències de Luis Bunuel, amic de Dalí, però era massa abstracte en la forma i massa superficial en el contingut. No es té constància de la resposta de Harpo ni de la de cap productora de cinema. Sí se'n té, en canvi, que a Salvador Dalí li agradava explicar que ell un dia va conèixer Harpo Marx i que ell i els seus cinemes representaven les essències del surrealisme modern. **J. F.**

Los Angeles Examiner publicà una fotografia en què apareix Dalí tocant l'arpa de Harpo i amb una llagosta al cap.

Dalí va comentar a Harpo i als altres germans Marx les possibilitats del surrealisme al cinema. Sembla que d'entrada tots hi van accedir amb força interès. Quan Gala i Dalí tornen a Europa, el mes de març, el pintor té molt al cap la idea de fer una pel·lícula que, això sí, no

semblen només fulles que han caigut del mateix arbre. Descarat i pocavergonya —de fet, *groux*, en anglès, significa més o menys això—, el gran comediant amb un caminar accelerat i l'esquena ajupida, no va deixar de dir mai en veu alta allò que la majoria pensem o, a tot estirar, deixem anar, amb la boca petita. La visió de les reaccions humanes converteix Groucho en el millor sociòleg de l'era contemporània. Mai ningú no ha estat tan sever, tan crític, tan exacte a l'hora de definir actituds humanes que, per compromís, potser per educació, no ens atrevim a valorar. Groucho va tenir l'actitud i les paraules justes per a fer-ho.

No es va considerar mai un intel·lectual, tot i que era un amant de la lectura i li agradava acompanyar-se d'escriptors i artistes. Fou un autodidacte que jugà amb els conceptes i les paraules, creador d'una nova fórmula còmica, el “gag parlat”, inèdit fins aquell moment. El cinema d'humor d'aleshores versava sobre el gag mut de Chaplin, pel qual Groucho sentia una forta admiració. Un afecte que

sempre fou recíproc. Una vegada, Chaplin va dir a Groucho: “No saps pas com m'hagués agradat de parlar com ho fas tu a les meves pel·lícules”.

La imaginació surrealista dels Germans Marx ens transporta al món dels somnis, on tot és possible. La irracionalitat que es respira a les seves pel·lícules, als seus diàlegs, ens ajuda a analitzar els automatismes de la ment. En molts sentits, Groucho va fer en el cinema la feina de Freud des del seu despatx de psicoanalista. Segons l'escriptor Guillermo Cabrera Infante, amant del cinema i admirador de Groucho, que “l'art dels Marx, tan local, tan boig, s'hagi fet universal no és mèrit del cinema. Crec que és gràcies a la nostra reverència per la irreverència”.

Groucho va apostar per la diversió oral, amb tics infantils, una barreja d'entremaliadura, innocència i impertinència que anava a esclatar amb la irreverència i la provocació. Amb aquests elements, podem afirmar que Groucho Marx va anar una mica més enllà que la majoria

de surrealistes i dadaistes europeus.

Sempre va tenir com a centre de la seva ironia els valors tradicionals de la cultura i, per extensió, de la societat. El seu model ha estat seguit per còmics nord-americans i europeus, sobretot anglesos, i per la totalitat dels monologuistes dels nostres dies. El català Andreu Buena-fuente, per exemple, i per posar un cas proper, sempre ha manifestat públicament la seva fascinació cap a la figura de Groucho. En els seus monòlegs, els més populars en llengua catalana després dels del mestre Joan Capri, s'hi nota aquesta influència que el mateix Buena-fuente reconeix.

Groucho va treballar en tots els mitjans susceptibles a fer espectacle: vodevil, teatre, cançó, cinema, ràdio i televisió. I en tots aquests deixà clara la seva perspectiva de la realitat. En altres temps, hagués estat un joglar de la cort. Però la força del cinema l'ha erigit en un mite. I per molts anys.

Jordi Finestres